

Monasztikus bölcsesség – visszatérés a középponthoz

ERIK VARDEN OCSO

Abstract

This is the Hungarian translation of Erik Varden's essay titled "Monastic Wisdom – a return to the centre" published in *The Tablet* (03. February, 2022). Father Varden reflects on the essential meaning and deep significance of the notion of Christian *metanoia* from the perspective of monastic life, insisting on the importance of never losing the vertical dimension from sight. An adjusted version of this text was printed as a chapter in his book *Entering the Twofold Mystery: On Christian Conversion* (London: Bloomsbury, 2022).

Keywords: *monastic life, metanoia, Church, liturgy, tradition.*

Kulcsszavak: *monasztikus élet, metanoia, egyház, liturgia, hagyomány.*

Az értelem és a szív megtérésére irányul Krisztus minden szava és cselekedete, a szerzetes élete pedig azt mutatja meg számunkra, milyen az, ha valaki teljes elszántsággal törekszik erre az átalakulásra.

A korai ciszterciek vonzódtak a karácsony egyik központi paradoxonához: a *Verbum infans*, vagyis a „szótlan Ige” gondolatához. Az üdvtörténet során Isten előkészítette a nagy megváltó tetteket azért, hogy olyan csöndes helyeket különített el, ahol a kegyelem képes gyümölcsöt hozni; de hogy az Atya örök Igéje, aki által mindenek lettek, maga is egy ilyen helyé váljon, az a legnagyobb misztériumként jelent meg eme kontemplatív szemlélődők előtt. Úgy gondolták, hogy az ember által adható legkevésbé elégtelen válasz mindegyre a

ERIK VARDEN OCSO, a leicestershire-i Mount St Bernard apátság korábbi apátja, a norvégiai Trondheimi Katolikus Területi Prelatúra püspök-prelátusa. A *The Shattering of Loneliness. On Christian Remembrance* című könyv szerzője (Bloomsbury Continuum, London, 2018, melynek magyar kiadása előkészületben a Bakonybéli Szent Maurícius Monostor és a L'Harmattan Kiadó közös *Lectio Divina* könyvsorozatában). Az *Entering the Twofold Mystery. On Christian Conversion* című új könyve a Bloomsbury Continuum kiadónál jelent meg 2022-ben. Blogja: www.coramfratribus.com

csöndes imádat válasza. Amikor betelt az idő, és az Ige megszólalt, ezt mondta: „Térjetek meg!” A szinoptikus evangéliumok *metanoiára* szóló felhívását ebben foglalhatnánk össze (vö. Mk 1,15).

E fontos kifejezés jelentését hasznos lesz felfejtenünk. Nem csupán bevezeti Krisztus igehirdetését, hanem megalapozza minden egyes kijelentését is. A szóban a *noia* gyököt találjuk, amely a *núsz*ból származik, s amit egy zseb-szótár egyetlen szóval *értelem*nek fordít. De sohase bízzunk egy zsebszótárban! Ha Liddell és Scott *Görög–angol szótárához*, a nyelvészeti kultúra eme műremekéhez fordulunk, akkor megtudhatjuk, hogy a *núsz* angol értelme különféle jelentésárnyalatokat hordoz magában. Az „értelmről” nemcsak mint intellektuális képességről beszélünk, hanem olyasvalamiről is, amelyet ha „az észlelés és gondolkodás során alkalmazunk, akkor érzékelés, belátás”, „ha az érzés, döntéshozatal stb. során, akkor szív”; vagy az „elhatározás, szándék” működési területe.

Az igekötőként szereplő *meta-* előtag jelentése „fölött és túl” vagy „után”. Gondoljunk csak a metafizikára, a filozófiának azon ágára, amely a fizikai világ törvényszerűségein túl létező alapelvekkel foglalkozik – olyan tudományág ez, amelynek területén empirikusan működő értelmünk elégtelennek bizonyul. Ily módon, főnévi összetételben használva a *meta-* gyakran azt jelzi, hogy itt meg kell válni valamitől, új tartományba kell átlépni. A *metanoia* esetén mindez – mint láthattuk – igénybe veszi gondolkodásunkat és érzékelésünket, szívünket és akaraterőnket.

Hasznos összehasonlítani a *metanoiát* egy hasonló kifejezéssel, amely népszerűsége telt szert napjaink nyelvhasználatában, nevezetesen a *paranoiával*. A paranoid személy nem pusztán olyasvalaki, aki egy kicsit elrugaszkodik a valóságtól, hanem olyan ember, akinek a teljes egzisztenciáját átítatja a valótlanság. Krisztus arra hív minket, hogy ilyen mindent átfogó értelemben *metanoidok* legyünk. Miközben megmaradunk természetünk igazságába belegyökerezve, hagynunk kell, hogy bevonzzon bennünket a valóságnak egy magasabb foka, amely lehetővé teszi, hogy Krisztus fényében újraolvassuk a minket körülvevő és a bennünk lévő világot. Cselekvése mindent megújít: ez az ő ígérete (Jel 21,5). Megtérsni annyit tesz, mint újjáteremtődni Krisztus, a mi Istenünk által.

A monostorok azért vannak, hogy ezt az átalakulást lehetővé tegyék. A megtérésre törekvő szerzetes eltökélten elfordul a sötétségtől a világosság felé, a hamisságtól az igazság felé, a sivatagi homok nyugatról támadó délibábjaitól az Igazság Napja felé, mely felkél keleten szárnya alatt a gyógyulással (vö. Mal 3,20). Életét olyan létrává alakítja, amelyet Jákob álomban látott (vö. Ter

28,12). Miközben emelkedik, éneket zeng, és harmóniában egyesíti a mennyet a földdel. Nem csak önmagáért él így. Az egyház misztériumába ágyazva meri hinni, hogy élete a gondviselés által hathatós balzsam lehet a szegények sebeire.

A monasztikus élet nem más, mint a teljes odaadással megélt keresztény élet. A szerzetes a maga törekvésével minden megkeresztelt személy meghívását szimbolizálja. Számos hívő ösztönösen érzékeli ezt a kapcsolatot. Áhítznak ennek elmélyítésére: ezt gyakran tapasztalom. Ezért tartottam érdemesnek, hogy az *Entering the Twofold Mystery* című új könyvem első részében számot adjak a monasztikus élet strukturális elemeiről, és megmutassam, hogyan éljük meg azokat. Hiszen a *metanoia* kihívása oly módon érinti az életünket, ahogy az itt és most van, a maga kaotikus elemeivel együtt. A ciszterci atyák kedvelték az Énekek énekének egy sorát a Vulgata szövegéből (Én 2,4): *Ordinavit in me caritatem* – „Elrendezte bennem a szeretetet.” Ahhoz, hogy ez az elrendeződés végbemenjen, először fel kell ismernem a meglévő rendezetlenséget. Az önismeret bármely hiteles lelkiség elengedhetetlen alapja. Ahogyan azt Szent Teréz szerette mondani, ez az a „kenyér, amit minden ételhez fogyasztanunk kell”.

A megtérés egyénileg zajlik, azonban közösen törekszünk rá. Ez mindenekelőtt a liturgiában megy végbe. Kár, hogy manapság a liturgia gyakran egyfajta csatamezővé silányul. Szükségünk van arra, hogy újra fölfedezzük, nem mint saját cselekedeteink összességét, hanem mint Isten életünkbe való beavatkozásának kitüntetett eszközét. A szerzetes éjjele és nappala nagy részét a zsolozsma éneklésével tölti. Szent Benedek ezt *opus Dei*nek, „Isten művének” nevezi. A birtokos eset kettős értelmezésre ad lehetőséget. A liturgikus imádság olyan mű, amelyet mi terjesztünk Isten elé, irgalomért könyörgés és a dicséret áldozata. Nem kevésbé azonban Isten műve bennünk, melyet azáltal valósít meg, hogy az élő Ige betölti lényünket minden dimenziójában. Martin Buber beszélt annak fontosságáról, hogy egyfajta „bibliai tudatosságot” fejlesszünk ki magunkban. Továbbá senki, aki egy kis időt is eltöltött monasztikus életet élve, nem fog kételkedni abban, hogy a test is osztozik az imádságban az éneklés aszkézisén keresztül, a meghajlás, állás és térdelés rítusain keresztül, vagy egyszerűen csak ama fizikai hősiességnek köszönhetően, amelyre szükség van ahhoz, hogy kövessük a hajnali negyed négykor közösségi imádságra szólító harangot.

A korai ciszterciek mindenekelőtt liturgikus szentbeszédeikkel járultak hozzá a teológiához. Kifejezni sem tudom, mennyire sokkal tartozom Szent Bernátnak az egyházi évhez kapcsolódó beszédeiért. Eme tartozásom tudatában merészeltém bemutatni könyvem második részében a „monasztikus év” panorámáját. E liturgikus körforgás perspektívájából vizsgálom a megtérést. Az advent, karácsony, nagyböjt és húsvét nagy időszakai megmerítenek minket

Krisztus misztériumában. A szentek ünnepei szemünk elé állítják a gondviselés művét, mely új, meglepően szépséges módon formál át életeteket. Az „évközi idő” arra hív meg minket, hogy mindenestül evilági elfoglaltságaink közepette is felismerjük a transzcendenciát, mint például a számomra oly kedves szakács amazon, Clarissa Dickson Wright esetében, akinek egyszer akkor jelent meg Isten, amikor az éhségtől szédelegve kifutott lekvárt vakart föl a konyha csempepadlójáról.

Az üdvtörténelem során a megtérésre hívó lendület gyakran a múlttal való új számvetésből eredt. A 2Kir 22-ben elbeszélte történet ennek mintapéldája. Jozija uralkodása idején Helkija főpap rábukkant Isten törvényére a Templomban. Ó, a törvény! Évtizedeken át senki sem gondolt rá. Mégis ott volt, egyszerre fenséges és letaglózó módon követelményt állítva eléjük. Helkija átadta Sáfánnak, az íródeáknak, aki felolvasta azt a királynak. „Amikor a király meghaltotta az Úr törvénye könyvének szavait, megszagatta ruháit.” A gyümölcsöző megtérések számtalan esete kezdődött így. Példa erre a 12. századi ciszterci mozgalom, amely megismétlődött a 17. században, Rancé apát idején.

Ami nyűg az egyik nemzedéknek, az hihetetlenül hasznos lehet a következőnek. Az apátnak – mondja Szent Benedek – kincseiből egyaránt kell „újakat és régieket” előhozni. A kincseket tehát jól el kell raktározni.

Az egyház öröksége senkinek sem a saját tulajdona. Egyetlen apát és a szerzetesek egyetlen generációja sem dobhatja konténerbe mindazt, ami nem tetszik neki, hogy aztán elszállíttassa, még akkor sem, ha utána örvendetelesen üressé válik is a fészker. Honnan tudhatnák, hogy a monasztikus életben fiaiknak, unokáiknak mire lesz szükségük? Közös múltunkat folyton-folyvást tisztelettel kell újraolvasnunk. Ebben rátalálhatunk a megváltás narratívájára, amelynek mindig új a mondanivalója. Az egyeduralomra törő interpretációk természetüknél fogva rövid életűek.

„Tekintsetek a kősziklára, melyből kivágtak titeket” – hirdeti Izajás (Iz 51,1). Érdemes jól felvérteznünk magunkat eme tanács követésére, amikor ma is egy olyan zsinat nyomdokán haladunk, amely arra hívott, hogy térjünk vissza a forrásokhoz. Mégis a II. Vatikáni Zsinat öröksége összetett, behatárolt, és néha elhomályosítja az a szekuláris kulturális forradalom, ami már a zsinat vége felé is a hatalmába kerítette a Nyugatot. Ezen örökség megítélésakor is szükség van *metanoiára*. Az egyházban rendszerint nem annyira meggyőződések összecsapásával, hanem érzékenységek összeütközésével találjuk magunkat szembe. Az idősek azzal vádolják a fiatalokat, hogy vissza akarják fordítani az idő kerekét. A fiatalok pedig azzal vádolják az idősebbeket, hogy olyan *aggiornamentó*hoz ragaszkodnak, amelynek *giornója* fölött a nap

már rég lenyugodott. A dolgok jelen állása, ha közelebről szemügyre vesszük, valójában inkább komikus. Ugyanakkor a konfliktus, amit jelez, valóságos. Szétszakít bennünket. Ez botrány. Évtizedes eltökélt inkulturáció után eljött az idő, hogy valamennyire exkultúráljuk magunkat, hogy újrendeződjünk a hit vertikális tengelye mentén, újra megleljük az időtlenség iránti érzékünket, a hallgatás csendjében kutassuk Isten akaratát, s hogy hagyjuk, amint a kegyelem átalakítja az életünket. Miért? Azért, hogy megtérjünk.

A monasztikus atyák és anyák nagyszerűen meg tudták különböztetni, mi a lényeges, és mi nem. S ez közös volt bennük: hittek abban, hogy a külső formák bizonyos fajta szigora előmozdítja a közös identitást és az egységet. A katolikus élet ma sokkal inkább formavesztetté vált, mint amilyen volt. Vannak, akik úgy vélik, ez a nagyobb szabadságnak és érettségnek lehet a jele. Mindez azonban jelezhet pusztán hányavetiséget is. Mint mindig, a fát a gyümölcszeiről ítélik meg. Eleink szeretettel beszéltek a „forma nagyszerűségéről”. Arra törekedtek, hogy elsajátítsanak és közösen képviseljenek egy „gondolkodásformát”. Mi ma összességében nem erre törekszünk. Amiről sokat beszélünk – valójában az unalomig sokat –, az a több „képzés” szükségessége az egyházi élet minden területén. Ámde hogyan képezhetünk embereket olyan formák mentén, amelyek annyira rugalmasak, hogy már-már eltűnnek? Cuthbert Butler apát egyszer megjegyzést fűzött a benedeki élet híres-neves „rugalmasságához”. „Nagyon jó kifejezés – írta, majd hozzátette –, rugalmas, és amíg ki nem fárad, addig folyvást visszatér eredeti állapotába, ahogy a [külső] nyomás alábbhagy, s amikor az erők megszűnnek hatni, visszanyeri eredeti formáját. Ebben a sajátosságában rejlik rugalmassága, és ez a fajta gumi jellege különbözik a tömítőanyagétól.” Úgy hiszem, van létjogosultsága annak, hogy ezt az alapelvet sokkal általánosabban is alkalmazzuk. Az egész egyház jelenleg arra törekszik, hogy megtalálja a középpontját, hogy elhagyja mindazt, ami elvonja a figyelmét, hogy megszilárdítsa az egységet. Új könyvem abban a reményben íródott, hogy ebben a folyamatban a monasztikus bölcsességnek, amely egyszerre földhözragadt és tudatában van a természetfölöttinek, megvan a sajátos értéke. Miért „kettős misztérium”? A kifejezés Elsa Morantétól ered. Egy bájos versében a Másikhoz való megtéréstől úgy beszél, mint ami egyszerre örömteli és fájdalomteli. Nem is lehet mindez számunkra másként, akik az időben élünk, és vágyakozunk az örökkévalóság után. E könyv szerzője, sajnos, távol marad az ideális *metanoid* típustól. De abból él, amit Szent Benedek ajánl a jó cselekedetek eszközeiről szóló Regula-fejezet végén: „Isten irlalma felől soha kétségbe ne essél.”

(Fordította: Tamás D. Ignác OSB;
lektorálta: Tóth Beáta)